

Salamon Nándor

Tájminiatúráktól a poncichter
csendéletekig

Fejér Zoltán festészete

Elfogadott művészettörténeti aspektus egy-egy életmű megközelítése, feldolgozása során, az adott művész helyének kijelölése a stílus kategóriák, szabályok alapján, a hierarchia bonyolult rendszerében. A Sopronban élő Fejér Zoltán esetében ez az eljárás nem vezet eredményre. Túl azon, hogy a megjelenítés hagyományos eszközeivel dolgozik, művei ellenállnak a tiszta, éles határokkal operáló csoportosító igyekezetnek. Munkásságára – az indulástól napjainkig – a „rendhagyó” jelző a legtalálhatóbb kifejezés.

Festményein olyan őserő tör felszínre, amelynek csak nagyon elmosódott, áttételes előzményei mutathatók ki családi gyökereiben, eszmélése éveiben és eredeti pályaválasztásának motívumai között. Szemlélete sem igazodik különösebben egyetlen példaképhez, irányzathoz, trendhez, még ha régebben az impresszionizmusra, expresszionizmusra hivatkozott is. Önmagát ugyan realistiként határozta meg, de a valóság csupán kiindulást jelent a képalkotás során, az eredmény inkább a képzelet erőteljes működését bizonyítja. Nem iskolai stúdiumok, stílusformák, mesterek átvett fogásaiból, hanem a természet megfigyeléséből, egy maga választotta, jól körül határolható terep színe, formája és tématarából, tárgykultúrájából alakította ki sajátos képi világát.

Bátran kijelenthetjük, pályájára árnyéka sem vetül a könnyed sikernek. Minden vonal, ecsetvonás hitelességéért keményen megküzdött. Mintegy igazolta Pilinszky János axiómáját: „Minden igaz művészet kizár mindennemű rutint”. Már csak ezért sem tekinthető a

mögötte maradt évtizedekben kiteljesedő életmű íve megszokottan szabályosnak.

Néhány életrajzi adata megkerülhetetlen, ha el akarunk jutni elhivatottságának, festészetének gyökereihez, a kibontakozás és beteljesedés forrásvidékére, sorsdöntő elhatározásának megértéséhez.

Fejér Zoltán történelmi időben, 1939-ben született a Magas Bakony központjában, Zircen. Sorsában kétágú erdélyi kapcsolat jutott szerephez. Apai ágon Árkosfalváiig követhetők a család életmozgását jelölő nyomok. Tanító nagyapja a századfordulón települt Székesfehérvárra, aki a hétszilvafás státuszából kiemelkedve, diplomás fiúkat nevelt fel. Mindnyájan rendelkeztek az értelmiségi létből adódó, művészet iránti fogékonysággal, a magukkal hozott ösztönös alkotókészséggel, de nem választották a művészhivatást. Egyedül Zoltán apja festett akvarelleket műkedvelőként, jó érzékkel faragott, de ez az eredetvonal csak jóval később bukkant elő a tanári pálya merőben más szakterülete felé tájékozódó fiú gondolatvilágában.

Közelebbi kapcsolatba, lelki közelségbe anyja révén került a Székelyföld mély nyomokat örökítő természeti és emberi közegével. A bakonyi parasztcsalád első háborúban apát veszített félárva, miután Zalaegerszegen tanítói képesítést nyert, csak Kézdivásárhelyen kapott kántortanítói állást a 2. bécsi döntést követően. Gyermeke eszmélésének első éveit a „híves patakok” csobogása, a fenyők suhogása, a madárdal kísérte. A sebes folyású folyóvizek, tükröződő tavak, pocsoltyák iránti vonzódása mindmostanáig megőrződött lelkében.

Fejér Zoltán:
Csónakos idill

Szemlélődő természete tápot lelt a Kászonpataka, a bakonyi Gerence, a baranyai Feketevíz, a soproni Ikva és a Fertő-Hanság látható és rejtőző, gazdag formakincset kínáló élővilágában, természeti képében. A „Patak-arc” párás zöldjeivel később, mint a reménység és a folytonos mozgás metaforája, visszatérő motívumként jelent meg festményein. Serdülő és ifjú kora a „kettős nevelés” lelki terheinek nyomása alatt múlt el. A „titkos misék” és a harsogó, kötelező úttörőélet ellentmondásait a csatangolások, növekvő természettudományos érdeklődése oldotta fel. A növények megfigyelése közben a virágok, levelek színbeli gazdagsága felkeltette ugyan érdeklődését, de a reáliák talaján maradt. Színélményei között őrzi anyja „meanderező” hímzéseinek gazdag árnyaltságát, de jó ideig szinte semmi készletet nem értett a képi beszéd, a festészet iránt.

Érettségi után, vonzódásait követve választott: a pécsi Tanárképző főiskolára jelentkezett és biológia-földrajzszakos diplomát szerzett. A „zakatoló vonat” Sopronig döcögött vele, ahol 1961-ben kezdett tanítani. A határsáv kényszerítő csendjében sorsdöntő élmények, - egyelőre a múltját, hagyományait feltűző büszkeséggel őrző város „nyugatos kéksége”, ódon hangulatai s a megismerés öröme – szinte „kozmosz erővel” ragadták magukhoz. „... friss diplomával a zsebemben, lódenkabátomat a soproni Károlymagaslatra akasztottam” – rögzítette honfoglalásának tényét metaforákkal színezett önvallomásában. A látványok recepciója szunnyadó alkotóerőit változatlanul érintetlen hagyta.

A felismerés katarziszt egy tanügyi intézkedés és családi státuszának változása idézte elő. Előbb egy nyári rajztanfolyam tapasztalatai „fertőzték” meg s fordították érdeklődését a képi kifejezés titkai felé. A környezetében élő művészek küzdelmeit látva, mégis inkább a bizonytalanság, mint a vonzódás uralkodott gondolataiban.

1966-ban házasságot kötött s a keszthelyi nászútra, minden belső és külső indíték nélkül, akvarell felszerelést pakolt az úti csomagba. Itt érte a „megvilágosodás” újabb kísértése. A hajnali párából kibontakozó öböl, a kiélesedő horizontvonal, a fényben lebegő kis hajó változó képei szinte kényszerítették, hogy rálépjen arra a látványösvényre, amely ugyan nem veszélytelen, de elvezethet a művészi hírnévhez, a vele ugyan nem törvényszerűen járó megbecsüléshez. Kéttucatnyi, a szabadság élményét sugárzó pillanatképet festett. „De még mindig nem akartam festő lenni” – emlékezett vissza. Ezt igazolandó, természettudományos ismeretei elmélyítése okából, újabb főiskolai diplomát, agrármérnöki képesítést szerzett.

Néhány érzelmi, indulati motivációra volt még szüksége, hogy megtegye a sorsdöntő lépést, elkötelezze magát a festészet mellett. Megváltozott életkörülményei „tálcán” kínálták az alkotásra indító élményeket.

Zenetanár feleségének újjágyakorlatait, zongoraakkordjait hallgatva, szinte ösztönösen ritmusképleteket rögzített a kéznél lévő rajzlapokon s csakhamar megpróbálkozott a festészettel is.

A hagyományos soproni hangulat és veduta festészet követését eleve nem tekintette követhetőnek, mert egészen más szemmel közelített minden természeti látványhoz. Már kezdetől jellemző vonása viszonyának a világhoz, művészetéhez, hogy – Fülep Lajos szavaival – „Elméletei vannak és a problémák végére akar járni”. Mégsem fogható rá, hogy spekulatív festészetet képvisel. Az ember és természet szövevényes kapcsolatának, az összefüggések, viszonyok vizuális kifejezésének vágya állandóan ott kísért képeinek kompozíciós szövetében, jellemző színvilágában. Céljaihoz a habitusából adódó kutató, analízis készsége vezette el, amely kezdetben meglepő címekkel ellátott, szimbólumokat társító képekben nyerte el kifejező formáját (Emlék-Golgota, Űr-Dózsa stb.)

A végső elhatározáshoz a meglódító erő a Hanság-széli, rábaközi Szárföldön, felesége művészetkedvelő értelmiségi családjá körében töltött hétvégék, nyarak során ébredt. A „Rábaközi Madonna” modellje, hűséges múzsája megismertette vele e kies kislétföldi tájzugot, valósággal beleszédült e mikro táj szinte csak a neki, a beavatottnak kitarukozó szépségébe, titkaiba. Szabadságvágyát a mezőkön, csalitosban, mocsárszéli erdőkben, gazdag flórájú réteken csatangolva elégitette ki. Megragadta a tág horizontú végtelen s az apró részletekben megbúvó titkok sokasága. „A rábaközi és Fertő-tavi tájak aprólékos megfigyelővé tettek” – emlékezett a közvetlen tapasztalatszerzés idejére. A bejárt utak, látott facsoportok, pagonyok, tócsák, mezsgyék, a határrészek megőrzött ősi nevei (Tízrendes, Égett erdő, Tölös, Révész stb.) képzeletét gazdagító hatással voltak. Megragadták figyelmét a lassan felszámoló földművelés életforma kallódó tárgyai, szerzői. Közél kerültek hozzá a rábaközi népviselet, a múzeumi tárgyá vált csipkék mintáinak „metaforás” elnevezései (mácsikos, búzaszemes, kerekes, szőlős, napos stb.) nem egyszer képet alkotó elemmé vagy címmé változva jelentek meg festményein. Bőséggel részesült a táj atmoszférájából fakadó színélményekben is. Mindez mély hatással volt szemléletére, megtermékenyítette művészi gondolkodását, és eldöntötte sorsát.

Akaratos önfegyelemmel látott a felkészülésnek, aprólékos tájleírásait is hasznosítva, komoly rajzi stúdiókat kezdett. Együtt dolgozott a soproni kollégákkal, akik hol gyanakodva, hol részvétellel figyelték szinte emberfeletti küzdelmét az anyaggal, kifejezési formákkal. Lassan tudatosult benne, hol lesz a „helye” a következő évtizedekben. Kezére járt a szerencse is, amikor kollégiumi könyvtárossá nevezték ki. Kis műtermet alakított ki, a bűvárlást segítő művészeti könyvekkel gyarapította a könyvtári állományt és

céltudatosan tanulmányozta a művészet történetét. Képzőművészeti kört szervezett a kollégistáknak, amely kis szellemi műhely szerepét töltötte be. Nemcsak rajzoló, festő tanítványokkal foglalkozott, hanem más téren érdeklődést, tehetséget mutatókkal is (Dr. Parragh László, Eperjes Károly színművész, Bonyhádi Károly fotóművész, grafikus, Czethoffer Csaba költő, dr. Gyurácz Ferenc irodalomtörténész, szerkesztő indult egyebek mellett e közösségből!). Tanítványaival együtt studiózva, fejlesztette magát rajzban, festészetben, művészetelméletben, kultúrtörténetben. A festészet történetének jelei ugyan megragadták példájukkal, de követésüket eleve kizárta, miként az avantgard egyébként elismert eredményei sem nagyon érintették meg. „Az élményt magam akartam kibányászni” – vallotta. Verbálisan is kísérletezett a maga elképzelt irány körvonalázásával. E rögzített elképzelésekből kiszűrhető, hogy az „allegorikus képi gondolkodás” felé törekedett. Gyakran használt fogalmai a „tárgykultúra”, „szimbolika”, „tájdramák”, „magán mitológia”, „metaforás látványtartalom”, amelyekkel festményei értelmezéséhez kínál fogódzókat. Kutatásai célkeresztjében a fénystruktúrák és a kép összefüggéseinek, a belső ragyogás felületeket, színhatásokat módosító szerepének vizsgálata került.

Készülődésének első eredményeivel, *Eső után* című mikroszkopikus, látomásos festményével 1971-ben jelentkezett kiállításon. Maga az „elfogadás” nagy lendületet adott növekvő festő szenvedélyének és rendre beküldte képzettársításra készítő munkáit a városi, megyei közös kiállításokra, egyelőre különösebb visszhang nélkül. Áttételek során így is reagált a társadalmi és természeti válságjelekre. Színes festményeinek tárgyi elemei mögött felismerhetők a korszak izgalmas hatóerői, a változó földműves falú csendes drámái és a „modernizáció” negatív következményeit sejtető, egyensúlyt bontó „tájrontás”. Az érzelmi kihívásokra az apró szépségek felmutatásával válaszolt.

„Új festő jelentkezik” – írtam volt katalógusának élére 1978-ban. Elérkezettnek látta az időt, hogy teljesebb képet nyújtson munkálkodásáról a közönségnek. Az útkeresésnek ezzel nem érkezett a vége, de markánsan kezdtek kibontakozni a tudatosság jelei: a valóság, képzelet, emlékezés, a feszítő indulatok, fénycsóvák és domináns sárgák, vörösek különös, olykor filozófiai mélységekbe hatoló kompozíciók ötvözetében jelentek meg a falra rakott képeken.

Az önálló kiállítást megelőzően – nem kis ámulatot keltve a festők körében! – négy képét fogadta el a kisalföldi tárlat zsűrije. A csaknem tárgyatlan

Fejér Zoltán:
Téli ikebana

Fejér Zoltán:
Élő szobor

festményeken már megfigyelhetők voltak a felfedezett táj „mikrotájelemeinek” művészi feldolgozására utaló szándék jelei. A megyei lap kritikusa ugyan a miniatúra, mint festészeti műfaj alkalmazásának veszélyeire figyelmeztetett, de Fejér Zoltán jól megválasztott pillanatban hozta elő műterméből egészen sajátos miniatúráit. A nyolcvanas évek elején – az avantgard útvesztőiből kiutat kereső festők – egyre másra állították ki apró méretű munkáikat. Például a Stúdió tárlatokon! Festőnk azonban nem a házrengetegekben spekuláló művészek nyomát követte. A természetből merített és beértek kitaró szemlélődésének gyümölcsei. 1983-ban Győrben több mint kétszáz, négyzetdeciméternél ritkán nagyobb temperaképet állított ki. Minden darabját a megfigyelés közvetlensége, a rajzi és színelemek egyensúlya, az élmény frissessége hitelesítette. „Alkotói indulatának és bátorságának eredetiségét és merészségét” értékelő kritikusa „egységes esztétikai hatásokat” jelölte vitathatatlan értékének. Miniatúráinak sokaságából – jó évtizedig foglalkozott gyarapításukkal! – valóságos „tájész-tétikai monográfia” kerekedett. Megfigyelt, elemezett, tömörített,

„valóságétűdöket, „fénymetaforákat” festett s ellátta azokat már-már költői hangulatot továbbító, organikus vagy etnográfiai szókapcsolatú címekkel. A néző elől rejtőző táj szépségét, titkait, lényegét rögzítette, sokszor meghökkenítő társításával a motívumoknak, mintegy fokozva a várható érzelmi megérintettséget. Életre tudta kelteni a kicsiben rejtőző univerzum végtelenségét, kis festményei, méreteik ellenére, képesek voltak kiváltani a monumentalitás érzetét a szemlélődő retináján. A derűs színvilág, a formákon áttörő fénynyalábok, az elnyújtózó mezők fölött feszülő égbolt kék kárpítja a festő panteisztikus áhítatának mindenben uralkodó erejéről tanúskodott.

Az egyértelmű sikert hozó különleges képgyűjtemény felkeltette a kiállítás rendezők figyelmét. Egymást követték a bemutatók Pápán, Mosonmagyaróváron, néhány nagyobb községben és Budapesten. Közben a tanulságok termékenyítő erővel jelentkeztek nagyobb méretű kompozícióin is. Az inspiráló közeg változatlanul a Rábaköz-Hanság „népi motívumkincse”, amely nem jelentette holmi népművészeti hagyományok feldolgozását. Az ember, életforma, táj, tárgy, eszköz, lét meghatározó szimbiózisát fordította át a maga felfogását tükröző képi nyelvre.

E korszakot – nem véglegesen ugyan! – 1991-ben zárta le a soproni Várkerület Galériában rendezett tárlatával. Már az előző – a Festőteremben bemutatott – nagy kiállítása kétségtelenné tette el- és befogadását, amely most véglegessé változott. Megerősítését fejezte ki a következő esztendőben elnyert első, komolyabb kitüntetés, a megyei művészeti díj.

Fejér Zoltán ez idő tájt – bár találatott volna okot mártózni az elégedettség örömeiben – már a megújulás útjait keresve, készült a témaváltásra, meglepetésre. Irányváltásának jeleit mutatta néhány, a Fertő-tó inspirálta atmoszférikus tájkép, de a folytatásra csak később került sor. Kellő idő pergett le ahhoz, hogy városlakóként végre felfedezze képei számára a „Civitas fidelissima” kínálta látványokat. Miközben festményei, számadás igényével, szülővárosa lakóit részesítették a felfedezés élményében, ő már Sopron „vizuális” felfedezéséhez fogott. Mégpedig a festők által kevésbé preferált „poncichter negyed” kulturális és tárgyi hagyományait kezdete feltérképezni, ismét csak nem a szokványos módon. A Szent Mihály domb építészeti képét, az itt élő életformáját befolyásoló német lakosság ugyan megfigyelt, de a házak, kapuk, utcák, tárgyak ma még őrzik nyomokban az eredetiségüket. Festőnk az épített struktúrákból, szőlőművelő eszközökből – új technikai és kompozíciós megoldásokat alkalmazva – festette meg „tisztelgő csendelelei” sorozatát. Az íves pincelejárók, öreg szőlőprések, kádak, puttonyok, fahordók, csapok, kifolyók, ásók, kapák meglepő társulásokat alkottak a viselet darabokkal (kék kötény), virágokkal, szőlőfürtökkel, faágakkal, a Fertőről

„idevetődő” madarakkal. A boltívekkel összefogott kompozíciókon mindezt üde színekkel, a pasztellt, akvarellt és olajfestéket kombinálva adta elő. Szándéka szerint, túl a múltidézésen, fejet hajtott az egykor volt szorgos bortermelő polgárok emléke előtt. Sőt, a népek együttélésének szép példáját mutatta be a festészet eszközeivel.

Sopron, Tüskés Tibor „külön világgént” jellemzett, Fejér Zoltán prizmáján, üvegkristályain átszűrődő atmoszférája 2000. évi gyűjteményes jubileumi kiállításán bontakozott ki a maga teljességében. Értelmezésében a házak, utcák, vakolatdíszes kapuk, ablakok, szoborfülkék, testes kerékvető kövek, pihenőkeresztek telítve vannak jelképséggel, gondolatai és festői tartalommal. Képeire vetett ábrákkal, a belőlük szerkesztett festményekkel az idő, falakat, embert őrlő könyörtelensége ellen mozgósít. Szomorúság tölti el: „A poncichter negyed romantikája, üres szoborfülkéivel együtt a hagyománytisztelő Sopron mellékoltárán hever” – állapította meg és mentésre hív, mert ezek is részei a város történetének.

Az elkövetkező években lényegében e gondolatkörben maradt. Egyre elmélyültebbé vált festészete. A motívumok kapcsolatrendszere, forma és színvilága tisztultabb, a művek allegorikus jellege, a művészi átlényegítés mértéke egyre több esztétikai többletet hozott felszínre.

Egymást érték a kiállításai (Celldömölk, Sopron, Pécs, Budapest). Kedvező volt a sajtó reagálása, több tanulmányos írás foglalkozott festészetének megfigyeltével. Szót értett a közönséggel, megnőtt hívei tábor, visszavonulót fújtak ellenzői. Megszaporodtak a társadalom és a szakma elismerését jelző díjak. Kedves városa a Perényi Kálmán- (1990), majd az önkormányzat díjával (1997), 2000-ben pedig a Millennium emlékéremmel tüntette ki. Ismét elnyerte a Győr-Sopron-Moson Megyei Önkormányzat elismerését (1999) s aminek különösen örült: övé a 2003. évi Megyei Őszi Tárlat díja. Közben rajztanári munkát is végzett az egyik gimnáziumban, és folyamatosan készíti fel az egyetemi, főiskolai felvételre készülő növendékeit.

Nem mellékesen, az írótolat megragadva, hasznosítja elméleti felkészültségét. Művészeti íróként a soproni művészet témakörében és a periodikákban akta le névjegyét. Portrékat, méltatásokat, évfordulós megemlékezéseket közöl rendszeresen. Legutóbb pedig Burkus József festészetét értelmező írásával jelent meg színes album.

Amire senki nem számított, a szűkebb terű csendéleteket követően Fejér Zoltán ismét visszatért a nagyobb távlatokat nyitó táj és az emberi viszonyokat megragadó figuratív képkalkotáshoz. 2007-ben egymást követő két tárlaton is láthatók voltak a „titokzatos Fertővilág”, korábbi korszakaival összefüggő, mégis új képi megközelítést és látványosságot kínáló festményei. Hosszú utat tett meg az egykori *Hany Istók* portréjától a *Kikeletli Madonnáig*, a már-már szurrealista látomássá

Fejér Zoltán:
Üvegestánc

lényegült vörös Nyári naplementéig. Már a címeikkel figyelmet keltő művek – *Nézelődő hatyú*, *Madármentő menyecske*, *Madárparadicsom*, *Fertői Poseidon* stb. – nem hagyományos tájbrázolások. Az ember és táj harmonikus együttélését személyiség jegyekkel felruházott elemekből szerkesztett, külső és belső fényektől átjárt kompozíciók segítségével oldotta fel sugárzó képélménnyé. Ismét voltak technikai újításai, leleményei és anyaghasználata is magabiztosabb. Ezekkel érte el, hogy festményeinek villódzása, „szinkaleidoszkópos” megjelenése közelít a képtovábbító eszközök teremtette modern vizuális kultúra képi eszményeihez, termékeihez. Az ihlető valóság, min biztos támpont és a maga belső lelkisége, etikai tartása azonban megóvja a „kölcsonzéből” esetleg fakadó kiüresedéstől. Az „absztrakt plein air”-nak nevezett stílus mögött érzelmileg telített, gondolatilag és látványelemekben gazdag piktúra, értékes emberi-művészi hozomány magasodik.

A hetvenes éveibe lépő festőművész még nem mondta ki a végső szót. Lelkében vágyak, műtermében alkotó cselekvésre késztető tanulmányok, ötletek, vázlatok, megfigyeléseket rögzítő jegyzetek, képtervek garmadája torlódik, várva a szabadulást, művekké alakulást.

x Megjegyzés: Az idézőjelek között megjelenő fogalmak többségét, mint jellemzőt, a művész megnyilatkozásából kölcsönöztem.